

Igor P. Gorin

Weryfikacja przygotowania zawodowego artystów-konserwatorów zabytków muzealnych w ZSRR

Ochrona Zabytków 33/2 (129), 169-171

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nawstwa, ale również z punktu widzenia stosunku pojawiających się w jego wyniku nowych jakości estetycznych (a w szerszej mierze także artystycznych). Oceniane być winno zatem także z punktu widzenia krytyki artystycznej. Wiem, że są to na razie tylko pobożne życzenia: krytyka konserwatorska niemal u nas nie istnieje nawet w swym pierwszym — technicznym — zakresie. W tej dziedzinie, podobnie jak zresztą w wielu innych przejawach naszego życia tzw. kulturalnego, krytykę zastąpiły oficjalne dymy kadzidlane i nieoficjalne złośliwości i paszkwile.

Nie mam najmniejszych wątpliwości, że z uwagi na wagę i wielkie ryzyko podejmowane przez konserwatora, powinna wreszcie powstać obiektywna i rzeczowa krytyka, którą nie będzie się odbierać jako „wykańczanie” czy „podrzucanie świni”, ale jako wyraz wspólnej troski — wykonawcy i teoretyka-krytyka — o los dzieł sztuki minionych pokoleń. Taki krytyczny „wentyl bezpieczeństwa” potrzebny jest zresztą i samym konserwatorom zarówno ze względów merytorycznych, jak przede wszystkim psychicznych.

*Tadeusz Chrzanowski
Kraków*

ESTHETIC PROBLEMS IN THE CONSERVATION OF MOBILE ART MONUMENTS

From the point of view of conservation works esthetic qualities can be divided into three basic groups: 1) intentional primary qualities (resulting from a conscious work of the creator and, to some extent, from natural properties of the material), 2) unintentional secondary qualities which can be further divided into two groups: (a) caused by natural transformations of the material (chemical changes, corrosion, patina, cracks, etc.), (b) mechanical impairment resulting from organic causes, most frequently because of time effect bringing about losses, 3. intentional secondary qualities. Considering the third group of the phenomena, the following conclusions can be drawn: (1) intentional secondary qualities should not be assessed critically only because in fact they are secondary and do not represent the conscious conservatory activities, (2) conservatory activities should not be approached uncritically but should be subjected to verified opinions, (3) the conservator is and must be not only a technician but also an artist.

Of utmost importance in the conservation of art monuments is the problem of the internal space of a work of art and its relation to the external space. Observations in this field may be rendered as follows:

1. There is a need for new esthetic qualities resulting from conservatory activities; they may be manifested both in the work of art,

i.e. in its internal space; they can also appear in a broader context within the external space in which it exists and with which the internal space of the work is in a close correlation. 2. It is not possible to codify precisely the principles according to which a conservatory procedure should develop. Every time the historic monument poses new problems for the conservator; they are particularly sharp not in the sphere of technical and conservation activities but there where such activities assume the qualities of artistic creativity. 3. It is a duty of the conservator to get subordinated to the work of art in its two dimensions (internal and external space); apart from that he should show respect for everything that constitutes an authentic proof of intentional primary qualities. Indispensable is also an objective evaluation of secondary qualities and weighing out mutual relations between all these qualities and the qualities that are to be introduced into that polyphony. 4. In the case of the work of the conservator — the artist, on every occasion he takes up a great risk because every error may encumber the work of somebody else. Conservatory works should be evaluated not only from the point of view of the correctness of the method and of the precision of execution, but also from the point of view of the relations of esthetic values resulting from it.

УВАЖАЮ
ГОР П. ГОРИН

WERYFIKACJA PRZYGOTOWANIA ZAWODOWEGO ARTYSTÓW-KONSERWATORÓW ZABYTKÓW MUZEALNYCH W ZSRR

Przed dwudziestu laty rozpoczęto w Związku Radzieckim weryfikację kwalifikacji artystów-konserwatorów. Jak dotychczas, jest to jedyna tego rodzaju akcja na świecie. Podlegają jej wszyscy konserwatorzy, zarówno ci, którzy mają specyficzne wykształcenie konserwatorskie, ukończyli wydziały konserwatorskie wyższych i średnich szkół artystycznych i otrzymali dyplom artysty-konserwatora, jak i ci, którzy zostali konserwatorami w sposób praktyczny. Doświadczenie bowiem poucza, że dyplom artysty-konserwatora otrzymany po ukończeniu szkoły

nie zawsze czyni jego posiadacza konserwatorem o pełnych kwalifikacjach zawodowych. Akcję weryfikacyjną zapoczątkowało wydane w 1955 r. rozporządzenie Ministerstwa Kultury ZSRR. Na mocy tego zarządzenia weryfikacji podlegali konserwatorzy malarstwa sztalugowego. W opracowanym przez specjalną komisję regulaminie zostały ustanowione cztery kategorie artystów-konserwatorów: trzecia, druga, pierwsza i wyższa. Nieduża grupa wybitnych specjalistów uzyskała tytuł artysty-konserwatora wyższej kategorii i ci weszli w skład

pierwszej komisji weryfikacyjnej. Głównym założeniem akcji weryfikacyjnej było niedopuszczenie konserwatorów z małym doświadczeniem lub wręcz osób przypadkowych do prac konserwatorskich. Zadanie to zostało spełnione jedynie częściowo. Według danych z 1979 r. w Związku Radzieckim jest dziewięciuset zweryfikowanych konserwatorów w muzeach; trzystu z nich ma wyższą kategorię. Oczywiście liczba uprawiających konserwację jest o wiele większa. Wyraznym osiągnięciem jest jednak to, że konserwatorzy nie zweryfikowani pracują pod kontrolą specjalistów zweryfikowanych, a prac bardziej skomplikowanych w ogóle nie mogą wykonywać osoby nie poddane weryfikacji.

W 1961 r. również na mocy zarządzenia Ministerstwa Kultury ZSRR, zadania akcji weryfikacyjnej zostały rozszerzone. W komisji weryfikacyjnej, obok istniejącej już sekcji malarstwa, utworzone zostały sekcje grafiki, rzeźby i rzemiosła artystycznego. Obowiązkiem weryfikacji objęto konserwatorów sztalugowego olejnego malarstwa, temperowego, monumentalnego freskowego i temperowego, rzeźby, grafiki, ceramiki i szkła, metalu, tkaniny, kości i rogu. W regulaminie weryfikacji znalazły się warunki kwalifikacyjne dla poszczególnych dziedzin i kategorii. Skład każdej komisji weryfikacyjnej oraz decyzję o przyznaniu konserwatorowi kategorii zatwierdza zastępca ministra kultury ZSRR.

W 1973 r., w związku z rozwojem sieci muzealnej, ponownie rozszerzony został zakres akcji weryfikacyjnej. Powstał regulamin konserwatora muzealnego, pracowni konserwatorskiej i innych jednostek konserwatorskich, w którym ustalono prawa i obowiązki konserwatora, potwierdzono podział komisji weryfikacyjnej na sekcje, zatwierdzono nowe kategorie kwalifikacyjne oraz nowe formy świadectw konserwatorskich. Utworzone też zostało Prezydium Komisji Weryfikacyjnej Konserwatorów, na którego czele stanął naczelnik Zarządu Sztuk Plastycznych i Ochrony Zabytków. W 1974 r. wprowadzona została również weryfikacja w dziedzinie monumentalnego malarstwa klejowego i olejnego, pozłotnictwa, mebli, rzeźby drewnianej i płaskorzeźby, rzeźby kamiennej i gipsowej oraz materiałów bibliotecznych. W ten sposób akcją weryfikacyjną zostały objęte praktycznie wszystkie dziedziny konserwacji muzealnej, bibliotecznej i archiwalnej oraz częściowo konserwacji dekoracji wnętrz zabytkowych architektury. W wypadku dziedziny nie wymienionej w regulaminie komisja ma prawo przeprowadzić weryfikację na podstawie analogii z dziedziną najbardziej zbliżoną.

Warunki dopuszczenia konserwatorów do weryfikacji są następujące: dla wszystkich kategorii wymagane jest wykształcenie średnie lub wyższe oraz określony staż pracy (dla artysty-konserwatora wyższej kategorii jest to 10 lat, dla pierwszej kategorii — 6 lat, drugiej — 4 lata, trzeciej — 2 lata). W stosunku do osób, które nie mają wykształcenia średniego lub wyższego wykształcenia specjalistycznego, zwiększono wymagania co do stażu pracy (dla uzyskania wyższej kategorii wymagane jest 15 lat stażu, pierwszej — 10 lat, drugiej — 7 lat, trzeciej — 5 lat). Zgodnie z nowym regulaminem konserwator, który nie pracował więcej niż 3 lata podlega ponownej weryfikacji.

Oprócz dokumentów takich, jak ankieta, życiorys i podanie, weryfikowany konserwator przedstawia komisji co najmniej osiem dokumentacji konserwatorskich (ze zdjęciami, rysunkami, diapozytami, odpisami protokołów posiedzeń komisji konserwatorskich, opiniami,

rekomendacją rady konserwatorskiej), co stanowi charakterystykę jego kwalifikacji. Weryfikowane mogą być również osoby nie zatrudnione w żadnej instytucji państwowej; muszą one przedłożyć opinie przedsiębiorstw i osób kompetentnych o jakości wykonywanych przez siebie prac.

Charakterystyki kwalifikacyjne mają dwa rozdziały. Pierwszy poświęcony jest charakterystyce prac, drugi — rodzajowi prac wykonywanych przez konserwatora danej kategorii. Na przykład konserwator trzeciej kategorii sztalugowego malarstwa olejnego wykonuje następujące prace: dezynfekcję obrazu dotkniętego pleśnią, dezynfekcję drewna niszczonego przez szkodniki, oczyszczenie z werniksów, wzmocnienie warstwy malarskiej i podłoża, dublowanie obrazów o powierzchni nie większej niż 1 m². Przygotowuje materiały niezbędne do przeprowadzenia tych prac oraz prowadzi dziennik prac konserwatorskich.

Konserwator tej kategorii powinien mieć ogólne wiadomości z zakresu techniki i technologii sztalugowego malarstwa olejnego, a także z zakresu historii sztuki. Winien również znać przyczyny i rodzaje uszkodzeń malarstwa sztalugowego, właściwości podstawowych materiałów używanych w praktyce konserwatorskiej, typy krosien i płótna, porządek dokumentowania i fotografowania prac konserwatorskich, zasady chronienia eksponatów w muzeach i na wystawach, zasady pakowania, transportu i eksponowania dzieł malarskich. Powinien też mieć podstawowy zasób wiadomości na temat toksycznych właściwości materiałów używanych przy pracach konserwatorskich oraz zasad działania przyrządów do pomiaru i rejestracji temperatury i wilgotności powietrza.

Konserwator wyższej kategorii jest wykonawcą złożonych prac konserwatorskich przy wszelkiego rodzaju dziełach malarstwa olejnego, w tym również przy dziełach wybitnych. Wykonuje szczególnie trudne oczyszczenia z lakierów i werniksów, regeneracji żywic wiążących warstwę malarską, uzupełnianie ubytków obrazu, niejednokrotnie dokonowanie fragmentów na podstawie studiów archiwalnych. Sprządza opis stanu zachowania obiektu w najbardziej skomplikowanych przypadkach, opracowuje metodykę przeprowadzenia prac dla artystów-konserwatorów wszystkich pozostałych kategorii, kieruje pracami artystów-konserwatorów i stażystów, prowadzi nauczanie dla młodych specjalistów, uczestniczy w pracach komisji konserwatorskich. Wspólnie z fizykami, chemikami, biologami i zabytkoznawcami prowadzi badania naukowe w warunkach laboratoryjnych, konserwator tej kategorii powinien znać technikę sztalugowego malarstwa olejnego i jego rozwój historyczny. Winien znać materiały i sposoby ich przygotowania do prac konserwatorskich oraz umieć ustalić zespół cech stanowiących o odrębności artystycznej danego obiektu. Obowiązuje go również znajomość procesów starzenia się materiałów używanych w konserwacji oraz współczesnych metod konserwacji zabytków muzealnych stosowanych w ZSRR i za granicą. Ponadto powinien znać metody organizacji pracy zespołu, wydziału czy sekcji oraz przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy.

W trakcie działania komisji weryfikacyjnej dokonano pewnych spostrzeżeń ogólnych, mających podstawowe znaczenie dla sprawy konserwacji. Za rzecz niezwykle ważną uznano konieczność sprawowania naukowej i metodycznej kontroli poprawności prowadzonych prac.

Jeszcze do niedawna o jakości prac weryfikowanego komisja wyrokowała na podstawie dokumentacji oraz opinii sporządzanych przez prowadzącego prace i członków komisji; szczegółowe oględziny odbywały się tylko sporadycznie. Obecnie obowiązuje zasada oględzin prac na miejscu przez 3—5 osobową grupę złożoną z członków komisji weryfikacyjnej. Grupa ta składa następnie sprawozdanie, w którym przedstawia komisji weryfikacyjnej swoją opinię na temat obejrzanych prac oraz sugeruje ich kwalifikację do odpowiedniej kategorii. Ostateczne postanowienia komisji, jak już to zostało powiedziane, zatwierdzane są przez zastępcę ministra kultury ZSRR, na wniosek przewodniczącego prezydium komisji, którym zgodnie z zarządzeniem ministra jest naczelnik Zarządu Sztuk Plastycznych i Ochrony Zabytków.

Ponad dwudziestoletnie wyniki weryfikacji kwalifikacji konserwatorów w ZSRR wyraźnie wskazują na potrzebę i pożytki tej akcji. Udowodniła ona konieczność stałego podwyższania umiejętności zawodowych i rozszerzania wiedzy fachowej konserwatorów. Opinie wydane przez komisję weryfikacyjną doceniane są przez dyrektorów muzeów i dyrektorów pracowni konserwatorskich. Nawet instytucje religijne żądają obecnie, żeby pracami w cerkwiach kierowali konserwatorzy zweryfikowani. Wynika z tego, że akcja weryfikacyjna i jej cele są głęboko umotywowane. Udoskonala ona wszechstronne działania w dziedzinie ochrony skarbów kultury.

*Iwan
Igor P. Gorin
Moskwa*

THE VERIFICATION OF THE QUALIFICATIONS OF ARTISTS-CONSERVATORS OF MUSEOLOGICAL MONUMENTS IN THE SOVIET UNION

In 1955 the Soviet Union undertook an unprecedented campaign of verifying professional qualifications of art conservators. Art conservators were divided into four categories: the first, the second, the third and the fourth category. The verification was applied to conservators of paintings (easel-oil, distemper, glue and oil as well as wall-paintings), engravings, ceramics, glass, metal, textiles, ivory and horn, gilding, furniture, carvings and bass-reliefs, sculptures in stone and gypsum, and finally of library materials. In this way, the verification campaign covered practically all branches of muse-

ological, library and archival conservation and partially monument of architecture. The results of the verification of the qualifications of conservators carried out in the Soviet Union for more than twenty years have clearly pointed at the need and usefulness of such a campaign. It has also proved the necessity to increase professional skills and to expand professional knowledge of conservators. Besides, the campaign has brought about an improvement in the activities taken up in the field of the protection of treasures of art.